

OTTO Work Force

Kwartaalrapportage 5

Januari 2017

Dit is een uitgave van OTTO Work Force. Aan dit exemplaar kunnen geen rechten worden ontleend.

© OTTO Work Force
Keizersveld 51
5803 AP Venray+31 478 529 999
www.OTTOWorkForce.com
marketing@OTTOWorkForce.eu

OUR PEOPLE MAKE THE DIFFERENCE

Nederland in Europa: volle vaart vooruit!

Eindelijk. Eindelijk kunnen we in 2017 de crisis definitief achter ons laten. Door de aanhoudende economische groei van de afgelopen maanden komt de economie in 2017 weer op het niveau van vóór de crisis in 2008. Daarnaast zorgen de aanzienlijke belastingmeevallers ervoor dat het overheidstekort dit jaar kleiner is dan verwacht. Het CBP verwacht dat die ontwikkeling doorzet, waardoor de uitgaven en inkomsten van de Staat in 2017 voor het eerst in negen jaar in evenwicht zijn.

Ja, we kunnen oprecht aannemen dat we in 2017 volle vaart vooruitgaan. Alle nationale seinen staan op groen. Maar voor hoe lang? Aan de horizon gloren alweer gevaren, zoals arbeidskrapte onder ICT'ers bijvoorbeeld. Of bijvoorbeeld het moeizame herstel van het Eurogebied. En natuurlijk kunnen de aankomende verkiezingen een nieuw licht laten schijnen op hoe de Nederlandse economie zich ontwikkeld.

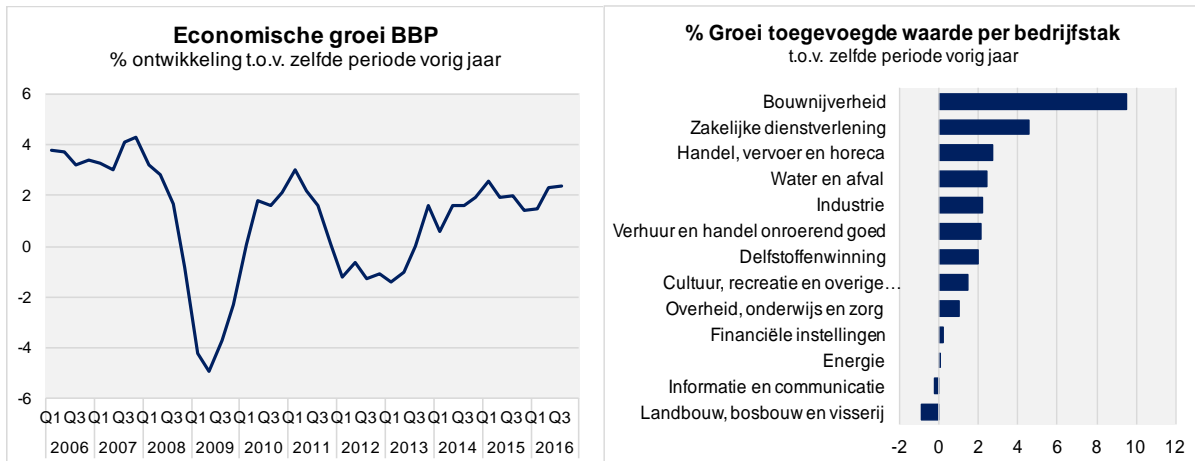
Deze kwartaalrapportage zoomt in op de prestaties van de economie en wat ons te wachten staat in 2017. Daarbij spelen wij zélf, bedrijfsleven, werknemers en consumenten, uiteraard een belangrijke rol. Tevens zoomt deze rapportage in op Europa en staat het specifiek stil bij de stand van de economie in Duitsland en in Polen. Twee, voor OTTO Work Force, belangrijke landen.

2016: Breed gedragen en (nog) hardere groei

Hoewel het geen nieuws meer mag zijn dat Nederland groeit, zijn de huidige resultaten en verwachtingen opnieuw opvallend positief. Een half jaar geleden werd nog een economische groei van 1,8% in 2016 verwacht. Inmiddels is dit door het CPB bijgesteld naar 2,1% wat betekent dat de groei van het vierde kwartaal het elfde kwartaal achter elkaar kwartaal-op-kwartaalgroei is. De groei is breed gedragen; alle bestedingscategorieën nemen toe. Zo leveren consumptieve bestedingen (met een koopkracht van +2,7%) een grotere bijdrage en presteert Nederland beter dan de relevante wereldhandel.

Wanneer ingezoomd wordt op de bestedingscategorieën valt op dat bedrijven vooral investeren in vliegtuigen, vrachtwagens, opleggers en computers. De uitvoer van goederen wordt vooral gestuwd door de uitvoer van farmaceutische producten, voedingsmiddelen, (basis)metaalproducten en machines. Consumenten geven, naast investeringen in woningen, vooral meer uit aan horeca en recreatieve activiteiten. De investering in deze activiteiten lijkt zich te versnellen. Daarnaast besteden ze meer aan zorg, elektrische apparaten en personenauto's.

De sectoren die het meest profiteren van de economische groei betreffen bouwnijverheid en zakelijke dienstverlening. De groei van de bouwsector wordt vooral gedreven door de sterke toename aan de bouw van woningen. In de zakelijke dienstverlening is het vooral de uitzendbranche die de groei sterk stimuleert. Deze twee (sub)sectoren zijn al reeds een jaar aanvoerder qua groei.

Europese economische groei blijft achter

Wanneer ingezoomd wordt op de economische groei van Europa valt op dat deze achterblijft bij Nederland. De economie in de Europese Unie groeide met 1,8% ten opzichte van dezelfde periode in 2015. Doordat de economische groei relatief klein is, blijven consumenten terughoudend om meer te consumeren, waardoor de particuliere consumptie achterblijft en de inflatie niet op het door de ECB gewenste niveau komt. Doordat consumenten voorzichtig blijven met consumeren komt de economie terecht in een vicieuze cirkel van lage consumptie, lage investeringen en lage groei.

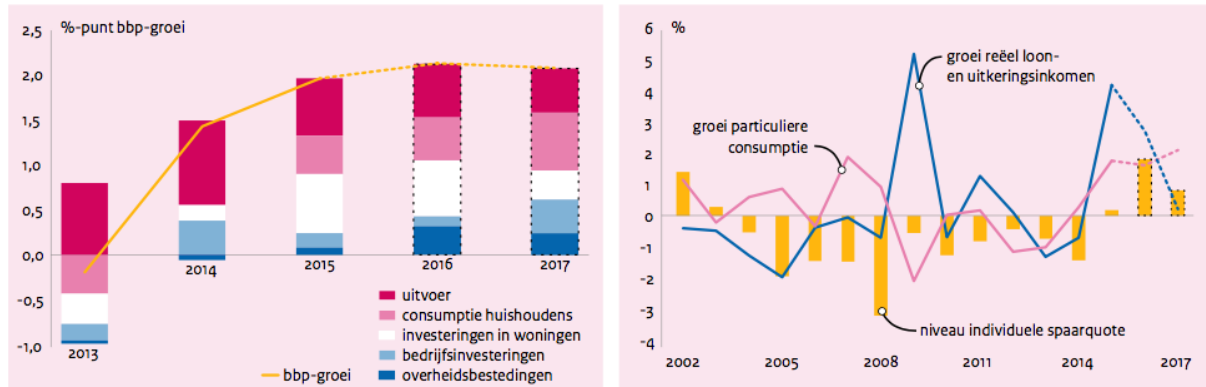
De Brexit heeft naar verwachting grote invloed op de economische groei binnen de EU. Investeerders van buiten de EU investeerden in 2015 nog 19% meer dan in 2014 en in 2016 vallen deze investeringen naar verwachting nog lager uit. Buitenlandse investeerders zijn door de Brexit meer terughoudend geworden en zij wachten af hoe de spelregels in de handel tussen het Verenigd Koninkrijk en de EU zich ontwikkelen. Buitenlandse bedrijven en investeerders, met name die uit Canada en Rusland, stellen hun beslissingen dus uit over waar in Europa zij gaan investeren, waardoor de investeringen van buiten de EU fors dalen. Hoewel de uitvoer vanuit Nederland fors blijft, heeft de Nederlandse economie evenals andere nationale economieën last van de afwachtende houding van buitenlandse bedrijven en investeerders. Hoe ernstig dit uit gaat vallen, hangt af van hoe de gevolgen van Brexit in 2017 zichtbaar worden.

2017: Behoud van breed gedragen groei

Ook voor 2017 zijn de verwachtingen voor de Nederlandse economie positief. De groei in Nederland wordt opnieuw breed gedragen, zij het met wat nuanceverschillen. Met name de consumptieve bestedingen zullen naar verwachting toenemen. Zo wordt verwacht dat de investeringen in woningen hard blijven groeien (zij het iets minder dan 2015 en 2016). Daarnaast wordt verwacht dat huishoudens hun bestedingen geleidelijk aan hun (stijgende) inkomen aanpassen; de inkomensgroei van de afgelopen twee jaar wordt dus deels in 2017 uitgegeven (leidend tot een daling van de spaarquote, ofwel het aandeel in het beschikbaar inkomen dat niet aangewend wordt om uitgaven mee te doen).

Breed gedragen groei (links), met stijgende consumptie als belangrijke drijvende kracht

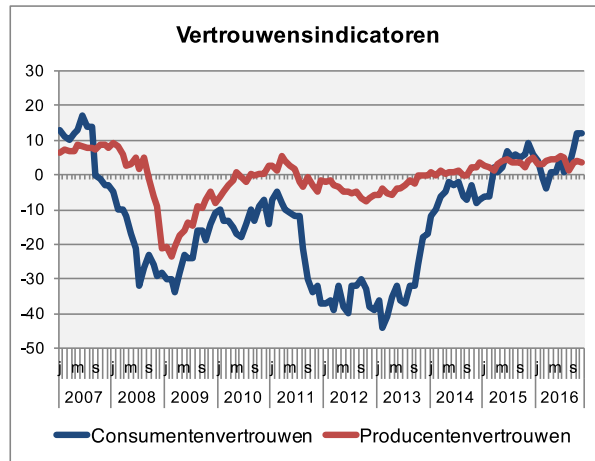
Een andere groeiversnelling gaat naar verwachting voortkomen uit de bedrijfsinvesteringen. Dit wordt naar verwachting veroorzaakt door de stijgende productie. Daarnaast zorgt de groei van uitvoer ervoor dat 2017 er zonnig uitziet. De Nederlandse uitvoer blijft naar verwachting beter presteren dan de relevante wereldhandel. Dit gebeurt vaker bij relatief lage groei van de wereldhandel.

Vertrouwen in het economisch klimaat

De verwachting dat consumptieve bestedingen verder toenemen, wordt verder onderstreept door het uitzonderlijk hoge consumentenvertrouwen welke sinds augustus 2007 niet zo positief was. Consumenten beoordelen het huidige economische klimaat als zeer positief en ook voor 2017 ziet men hun eigen economische situatie positief in. Daarbij komt dat consumenten het momenteel een erg gunstige tijd vinden om grote aankopen te doen. Dit strookt duidelijk met de verwachtingen van het CPB en de verwachting dat consumenten hun gestegen inkomen in 2017 deels willen uitgeven.

Evenals het consumentenvertrouwen is het producentenvertrouwen structureel positief. Hoewel november een kleine dip kent, gaan producenten positief 2017 in. Vooral de hout- en bouwmaterialenproducenten zijn positief, vooral vanwege de hoge uitgaven aan (nieuwe) woningen. Daarnaast zijn producenten in (duurzame) consumptieve artikelen zoals textiel, kleding en elektronische apparaten, zeer positief gestemd over 2017.

Weinig kartelrandjes in de goed nieuws show van 2017

2017 ziet er evenals 2016 dus positief uit. Er zijn slechts weinig bedreigingen te identificeren die een negatief effect kunnen hebben op de economische groei. Een moeilijk te kwalificeren en kwantificeren risico betreft het herstel van het Eurogebied en de gevolgen van bijvoorbeeld de Brexit. Daarnaast is het moeilijk in te schatten welke impact de nationale verkiezingen gaan hebben op de Nederlandse economie en het nationaal sentiment. Gezien de huidige staat van de economie en de verwachtingen voor 2017, wordt verwacht dat de aanpak van economische thema's geen kernthema wordt in de verkiezingen. Dit geldt bijvoorbeeld wel voor de arbeidsmarktthema's, waarover later meer.

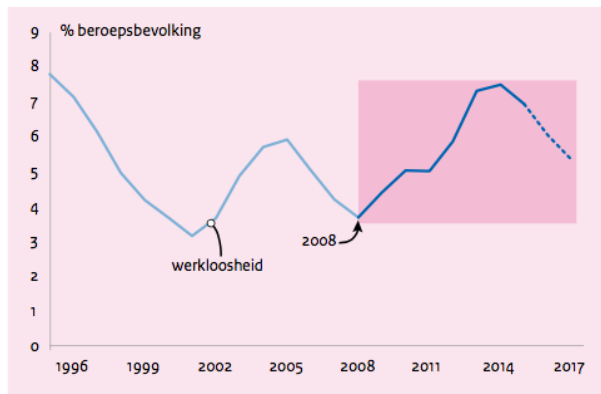
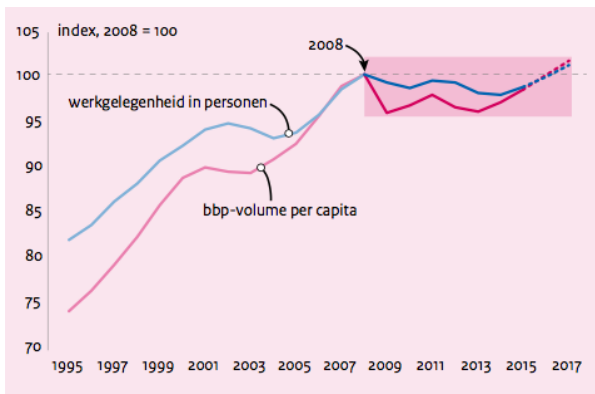
Onzekerheid over de economische verwachtingen in Europa

Het langzame herstel van de Europese economie is een van de risico's voor de Nederlandse economie. Niet alleen blijft de groei achter bij de groei in Nederland, hij zwakt in 2017 ook af naar een verwachte groei van 1,5%. Dit hangt samen met de onzekerheid onder consumenten en bedrijven om (grotere) uitgaven te doen. De hoop is gevestigd op het stijgend consumenten- en producentenvertrouwen in Europa. Consumenten hebben namelijk wel positieve verwachtingen over hun algemene economische situatie en werkgelegenheid voor de komende twaalf maanden. De Europese Commissie verwacht dat de private consumptie de motor blijft van de economische groei tot medio 2018. Daarnaast was het producentenvertrouwen (PMI-index) in december het hoogste van 2016. Vooral omdat de industrie flink aantrekt.

2016: Werkgelegenheid terug op niveau 2008; werkloosheid volgt gestaag

Voor het eerste sinds begin 2012 is de werkloosheid in Nederland weer onder de half miljoen (november 2016) uitgekomen. De werkloosheid daalt relatief sterk sinds 2014, maar ligt met 5,6% nog wel boven het langjarig gemiddelde van ruim 5% en zeker boven het lage niveau van 4% in 2008. Daarmee herstelt de werkloosheid langzamer dan de economie en werkgelegenheid. Dit komt overigens ten dele doordat het arbeidsaanbod in de periode 2008-2017 ook is toegenomen.

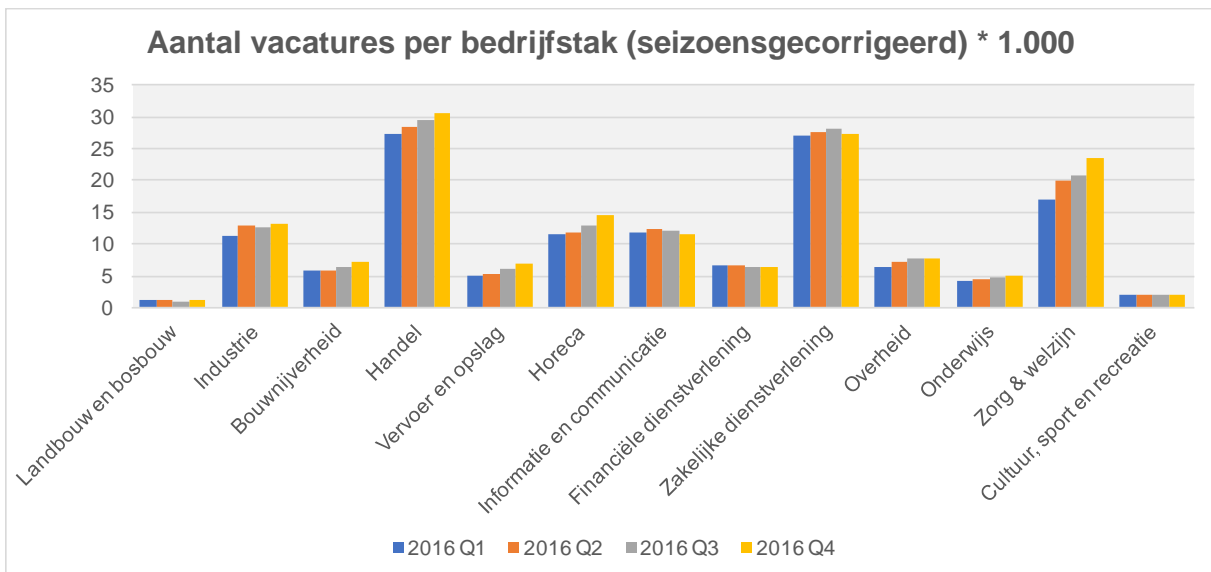

Opnieuw meer banen en vacatures

Het aantal banen van werknemers en zelfstandigen is in het derde kwartaal van 2016 toegenomen tot 9,9 miljoen. In procenten betreft het een stijging van 1,8% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2016. Sinds 2008 is de groei niet meer zo hoog geweest. Daarbij is het opvallend dat het aantal banen van werknemers met 34.000 toe is genomen en het aantal banen van zelfstandigen met 8.000 is afgenomen.

De banengroei was ten opzichte van dezelfde periode van 2015, evenals de vorige kwartalen, opnieuw het grootst in de zakelijke dienstverlening (83.000), waarbij de uitzendbranche met 62.000 banen veruit het grootste deel pakte. Ook in de handel, vervoer en horeca (39.000) nam het aantal banen flink toe. Ondanks de brede groei, is er in de zorg en financiële dienstverlening nog steeds krimpende werkgelegenheid. Dit komt vooral door bezuinigingen door bijvoorbeeld automatisering.

Verwacht mag worden dat de werkgelegenheid verder toeneemt. Het aantal openstaande vacatures blijft namelijk eveneens groeien. Ten opzichte van het aantal banen van werknemers zijn de meeste vacatures te vinden in de sector informatie en communicatie. In deze sector zijn er nu 50 openstaande vacatures per 1.000 banen. Daarmee wordt de eerste arbeidskrachte zichtbaar; ICT-vacatures zijn steeds vaker moeilijk te vervullen.

Spanning op de arbeidsmarkt neemt langzaam toe

De spanning op de arbeidsmarkt is in het derde kwartaal 2016 verder toegenomen. Sinds het tweede kwartaal 2014 loopt de spanning op de arbeidsmarkt op. Desondanks bevindt de arbeidsmarkt zich al zeven jaar in een ruime arbeidsmarkt. Een uitzondering daarop betreffen ICT-vacatures, waar reeds nu een krappe arbeidsmarkt is.

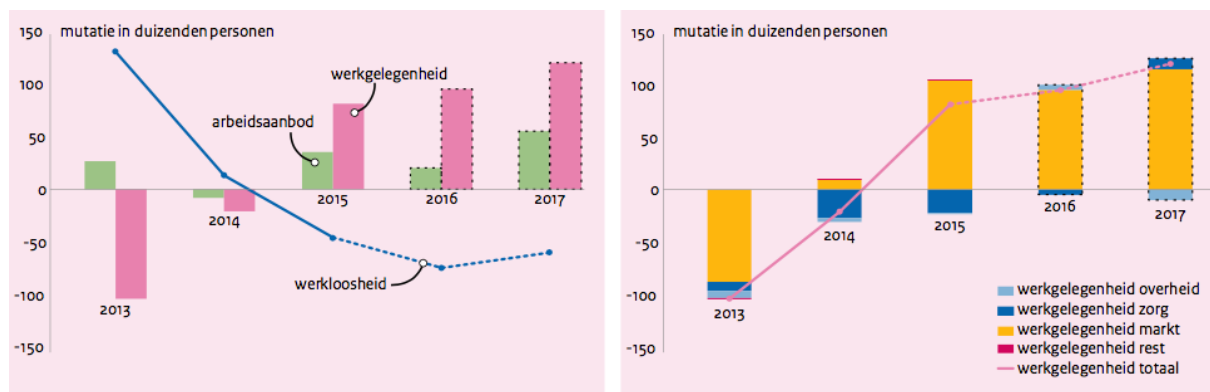
Europa loopt ook qua werkgelegenheid en werkloosheid achter op Nederland

De werkloosheid in de EU bedraagt 8,6% in december 2016. De werkloosheid lag hiermee 0,8% lager dan een jaar eerder en op het laagste niveau sinds februari 2009. Goed nieuws dus, maar in relatieve zin loopt Europa nog altijd flink achter op Nederland.

In totaal waren in oktober 2016 in de EU 20,4 miljoen mensen werkloos, wat neerkomt op een afname van 190.000 werklozen ten opzichte van een maand ervoor. Van alle lidstaten lag de werkloosheid het laagst in Tsjechië (3,8%) en Duitsland (4,1%). In Zuid-Europese landen als Griekenland en Spanje staat de arbeidsmarkt er nog altijd het slechtst voor, met werkloosheidspercentages van respectievelijk 23,4% en 19,2%.

2017: private sectoren zorgen voor dalende werkloosheid

Door de groeiende economie, neemt de werkgelegenheid eveneens toe. Het aantal banen gaat in 2017 door de 10 miljoen grens heen. Deze werkgelegenheids groei komt vooral tot uiting in de private sectoren. Het arbeidsaanbod daarentegen stijgt beperkt, voornamelijk door demografische ontwikkelingen. Per saldo wordt verwacht dat de werkloosheid hierdoor daalt naar 5,3% in 2017.

Wanneer gekeken wordt naar de werkgelegenheids groei in de verschillende private sectoren, is het naar verwachting opnieuw de uitzendbranche die de meeste banen genereert. Het UWV verwacht in 2017 een groei van minimaal 40.000 uitzendbanen. Doordat de economie sinds de verwachting van het UWV harder groeit dan verwacht, zou dit aantal nog hoger kunnen liggen. De sterkste groei is er naar verwachting overigens uit, maar is dus nog altijd fors. Door de stijgende consumptie groeit het aantal banen in de handel (16.000) ook sterk. Ook de bouwsector doet een duit in het zakje met nog eens 7.000 nieuwe banen. Daarmee lijkt deze sector eindelijk ook structurele banengroei te pakken te hebben.

Europa groeit mee

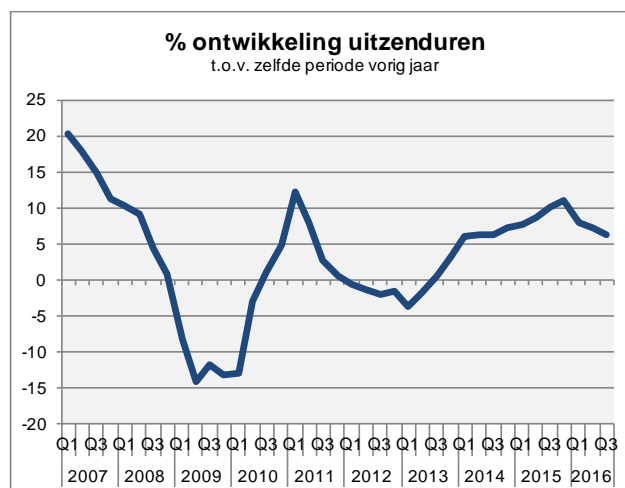
Hoewel Europa gemiddeld achterloopt op Nederland is ook in Europa de verwachting positief. De werkgelegenheid groeit in 2017 met naar verwachting 1,4%; de snelste groei sinds 2008. De meeste sectoren verwachten te groeien qua werkgelegenheid. De dienstensector en de industrie kennen het meest positieve beeld, terwijl de handel en de bouwsector naar verwachting op hetzelfde niveau blijven. De bouwsector is daarin opvallend, omdat de bouwsector in Nederland door de toenemende (nieuwe) woningbouw naar verwachting juist sterk groeit.

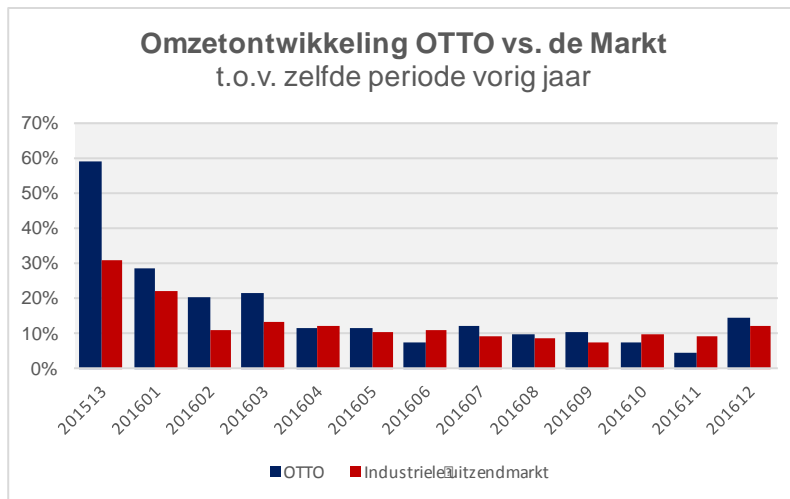
De werkgelegenheidsgroei in Europa zorgt ook voor een snellere daling van de werkloosheid. De Europese Commissie verwacht dat de werkloosheid in 2017 verder daalt naar 8,3%. Voor het Eurogebied is dit het laatste percentage sinds 2009, maar ligt nog altijd (ver) boven de 7,5% in 2007.

2016: Uitzendbranche groeit, vooral door detachering en payrolling

Reeds drie jaar op rij groeit de uitzendbranche. De branche bewijst daarmee opnieuw een motor van economisch herstel te zijn. In het derde kwartaal van 2016 nam de uitzendomzet met 6,3% toe ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar. Daarmee is er wel een structurele afvlakking van de groei over de afgelopen vier kwartalen. De verwachting is dat dit langzaam doorzet.

De stijging van het aantal uitzenduren is te danken aan een toename in zowel de uren in de kortlopende als in de langlopende contracten. Daarbij valt echter op dat het aantal uitzenduren in langlopende contracten (zoals detachering en payrolling) met 2,6% in het derde kwartaal van 2016 substantieel harder groeit dan de groei van het aantal uitzenduren in kortlopende contracten (+1,9%). Daarmee lijkt opnieuw de aantrekkelijkheid van langlopende uitzendcontracten te worden bevestigd.

OTTO groeit weer iets minder dan de markt

Wanneer gekeken wordt naar de omzetontwikkeling van OTTO in vergelijking met de (voor OTTO) relevante markt, valt op dat OTTO de sterkere groei ten opzichte van de markt sinds het tweede kwartaal van 2016 achter zich heeft gelaten. Sinds oktober lijkt OTTO ongeveer gelijke trend te houden met het marktgemiddelde. Een mogelijke verklaring is dat OTTO minder conjunctureel gevoelige klanten in haar portfolio heeft. De huidige marktresultaten uiten zich in een marktaandeel van OTTO van indicatief 3,3%.

2017: Nog minimaal één jaar relatief sterke groei

Zoals terug te zien in de economische- en banengroei binnen de zakelijke dienstverlening, toont de uitzendbranche een sterke motor te zijn. Dit gaat naar verwachting van het UWV ook gelden voor 2017. Dit wordt onderschreven door uitzendondernemers zelf. In de conjunctuurenquête geven zij aan veel vertrouwen te hebben in omzetgroei en in mindere mate in het economische klimaat, de ontwikkeling van verkoopprijzen en hun eigen personeelssterkte. Het vertrouwen neemt wel langzaam af, wat de conclusie van afnemende groei versterkt. Concreet verwacht het UWV nog wel een groei van 7% in 2017, tegen 8% in 2018.

Gegeven de sterke groei van het aantal langlopende uitzendcontracten van de afgelopen maanden mag verwacht worden dat deze ontwikkeling doorzet. Zoals in de vorige kwartaalrapportage reeds aangegeven komt dit vooral door de Wet Deregulering Beoordeling Arbeidsrelaties (DBA). Deze wet beoogt het terugdringen van schijnzelfstandigheid. In een onderzoek door TNS geeft 67% van de ondervraagde organisaties echter aan dat deze wet zorgt voor meer gebruik van intermediaire organisaties, waarbij payrolling een logische constructie is om risico's af te wenden.

Highlights uit Duitsland

Duitse industrie in de lift

De Duitse economie is in het derde kwartaal van 2016 met 0,2% gegroeid ten opzichte van het tweede kwartaal, wat overeenkomt met eerdere ramingen. De grootste economie van Europa liet daarmee in de afgelopen periode een duidelijke afzwakking zien van de voorgaande kwartalen. In het eerste kwartaal groeide de Duitse economie namelijk nog met 0,7% en in het tweede kwartaal met 0,4%. De verwachtingen blijven echter onverminderd positief en de Duitse centrale bank rekent op een duidelijke economische opleving. Deze zal met name worden veroorzaakt door de Duitse industrie, de hogere export en de sterkere binnenlandse vraag. De groei van de Duitse industrie trok de afgelopen maanden aan naar het hoogste peil in bijna drie jaar. Ook groeide de dienstensector in december verder, zij het in een wat lager tempo dan in de twee voorgaande maanden. De groei van de Duitse industrie is zelfs zo sterk dat Duitsland de belangrijkste verantwoordelijke is voor de sterke stijging van de PMI-index op Europees niveau.

Van de lidstaten van de Europese Unie kent Duitsland het op één na laagste werkloosheidspercentage. Slechts 4,1% van de beroepsbevolking was in oktober 2016 werkloos, wat neerkomt op een totaal van 1,8 miljoen werklozen, ruim 100.000 minder dan in oktober 2015 (1.884.000). Op het gebied van jeugdwerkloosheid (jongeren onder de 25) presteert Duitsland zelfs het beste in Europa met een werkloosheidscijfer van 6,9%.

Daarbij is het einde nog niet in zicht; de arbeidsvraag is in november het hoogst sinds medio 2009. Door de snel dalende werkloosheid en stijgende arbeidsvraag neemt de arbeidskrachte in Duitsland steeds meer toe. Volgens Bundesagentur für Arbeit is er in bepaalde beroepen, zoals in technische en gezondheidszorgberoepen, reeds (veel) arbeidskrachte. Er wordt door Duitse media en beleidsmakers veelvuldig gesproken over de noodzaak om de grote toestroom aan migranten in de arbeidsmarkt te integreren om daarmee krapte tegen te gaan. Door de snelle vergrijzing, is verwachting echter dat de arbeidskrachte de komende jaren hard gaat toeslaan in Duitsland.

Gegeven de sterke economie, hoge arbeidsvraag en het lage werkloosheidspercentage wordt geconcludeerd dat Duitsland vooruitloopt op de Nederlandse economie en arbeidsmarkt. Evenals in Duitsland wordt er in Nederland ook een sterk dalende werkloosheid en arbeidskrachte verwacht. Duitsland is de belangrijkste handelspartner van Nederland, waardoor Nederland duidelijk profiteert van de sterke Duitse economie.

Highlights uit Polen

Poolse economie profiteert van stijgende welvaart en investeringen

De Poolse economie heeft zich de afgelopen jaren sterk ontwikkeld; sinds 2014 is de economie elk kwartaal met minimaal 3% gegroeid. Economen voorspelden voor het derde kwartaal van 2016 een groei van 2,9%, terwijl uit recente statistieken blijkt dat de economie met slechts 2,5% is gegroeid.

Ondanks de relatief lagere groei tijdens dit kwartaal zijn de verwachtingen voor de Poolse economie uitermate positief. Dankzij de hogere sociale uitkeringen en de lage rente neemt enerzijds het besteedbaar inkomen toe, waardoor de particuliere consumptie stijgt. Anderzijds leidt de overgang naar de nieuwe budgettaire periode voor EU-fondsen tot grotere uitgaven van Europese middelen en een versnelling van investeringen. Deze combinatie van stijgende particuliere consumptie en stijgende investeringen (vanuit overheid en bedrijfsleven) maakt dat de economische groeiverwachting in 2017 en 2018 op zo'n 3% uitkomt.

De werkloosheid in Polen is het afgelopen jaar zeer sterk gedaald. In oktober 2016 was 5,7% van de beroepsbevolking werkloos, wat neerkomt op een totaal van 981.000 werklozen. Een jaar eerder waren nog liefst 1,3 miljoen Polen werkloos (7,3% van de beroepsbevolking). Ook jongeren onder de 25 profiteerden van deze sterke daling; de jeugdwerkloosheid daalde binnen een jaar van 20,7% naar 15,6%.

Als gevolg van de aantrekkende economie en de dalende werkloosheid is het voor Polen tegenwoordig eenvoudiger werk te vinden in Polen of Duitsland. Hierdoor loopt het aantal Poolse arbeidsmigranten terug en wordt het voor (Nederlandse) uitzendbureaus en bedrijven moeilijker om Poolse arbeiders naar Nederland te halen. De handelsrelatie tussen Polen en Nederland daarentegen wordt steeds belangrijker. Polen ontwikkelt zich in rap tempo tot de top vijf belangrijkste handelspartners van Nederland in Europa. Vooral de hightech en automotive sectoren profiteren van een stijgende export naar Polen. Daarmee is de Poolse groeiende economie een steeds belangrijker wordend speerpunt voor de Nederlandse economie en export.

Kortom: uitstekende uitgangspunten voor Nederlands bedrijfsleven

Nederland staat er goed voor. Genoeg seinen staan op groen om de al relatief kleine risico's af te dekken. Vooral vanwege de brede groei kan het Nederlands met recht vertrouwen hebben in 2017. Louter extreme geopolitieke veranderingen, lijken naar verwachting een substantieel negatief effect op de economie te kunnen hebben. Ook voor wat betreft de arbeidsmarkt zien de ontwikkelingen er positief uit. Voor 2017 lijkt er zich nog niet een dusdanige arbeidskrachte te manifesteren dat het de groei afremt. Dit in combinatie met de relatief hoge economische groei, zorgt naar verwachting voor nog minimaal één piekjaar voor de uitzendbranche.

Ook de Duitse en Poolse economieën tonen aan een robuuste en groeiende economie te zijn. Waar de Duitse economie heeft de sterkste groei al achter de rug, toont de Poolse economie nog steeds aan niet te zijn uitgegroeid. Voor Nederland biedt dit een uitstekende mix voor internationale handel en het Nederlands bedrijfsleven in de breedte. Kortom, de toekomst ziet er goed uit.

